

Visiedocument voor de buitenplaats Soestdijk

Als initiator van het Themajaar voor de Historische Buitenplaatsen 2012 hebben wij ervaren dat het tot dat moment bij het grote publiek relatief onbekende fenomeen buitenplaats grote belangstelling en enthousiasme oproept. Het themajaar heeft een scala aan spontane activiteiten en initiatieven opgewekt, op cultuurhistorisch, landschappelijk, wetenschappelijk, recreatief én bestuurlijk gebied. Er is een beweging op gang gekomen die zich heeft voortgezet en uitgebreid in de in 2014 opgerichte stichting Kastelen, historische Buitenplaatsen en Landgoederen (SKBL).

Wij houden dit ontstane momentum graag vast en willen het verankeren op een vaste locatie die aansluit op het onderwerp kastelen, historische buitenplaatsen en landgoederen (hierna KBL genoemd) en cultuurgroen erfgoed: Soestdijk. Een plek die zich vanuit haar verleden bij uitstek leent voor kennisoverdracht en conservering ter zake. Soestdijk is van oorsprong een buitenplaats met sterke Amsterdamse banden maar ook, door latere tijdsomstandigheden, met Nederland. Verder staat het cultuurgroene toerisme in ons land in de kinderschoenen. Daarom zijn wij ervan overtuigd dat door ons plan de komst van vele binnen- en buitenlandse, in groen en in dit specifieke erfgoed geïnteresseerde toeristen zal motiveren Soestdijk te bezoeken en hen tevens zal stimuleren om andere Nederlandse KBL te bekijken. Hiermee krijgt ons nationale toerisme belangrijke nieuwe impulsen. De populariteit van Het Loo (300.000 bezoekers), buitenplaats Keukenhof (900.000 bezoekers) en de kasteeltuinen Arcen (125.000 bezoekers) hebben ons hierbij geïnspireerd.

Ons plan sluit naadloos aan op de **Uitgangspuntennotitie** en **Omgevingsvisie** want:

- Het ensemble huis en tuin/bos blijft een eenheid en intact.
- Bestaande natuur (flora/fauna) op Soestdijk speelt in ons voorstel een leidende rol.
- Het corps de logis en façade dienen te worden gerestaureerd en voor het door ons voorgestelde gebruik te worden ingericht. Ook deze elementen blijven dus intact.
- De gemeenten Baarn/Soest en de provincie Utrecht pleiten voor het benutten van Soestdijk voor regionale, nationale en internationaal toeristische activiteiten. Aan deze gedachte voldoet dit voorstel ruimschoots. Men schrijft immers: *“Een nieuwe bestemming kan worden gevonden binnen onderscheidende en maatschappelijk relevante thema’s waarin Nederland internationaal excelleert en die nieuwe generaties inspireert. Vandaaruit kan Soestdijk zich ontwikkelen tot internationaal podium voor kennisuitwisseling, innovatie en samenwerking, gericht op een breed publiek”*.

Hierna vindt u onze **visie** op het hergebruik van Soestdijk op drie samenhangende manieren, waarbij het complete ensemble (huis, bijgebouwen en tuinen) wordt ingezet. Wij stellen voor om Soestdijk in te richten als

1. publiektoegankelijke Nationale Buitenplaats

2. Nationaal Centrum voor het Cultuurgroene¹ Erfgoed in Nederland

3. locatie voor passende evenementen en exposities

Ad 1. De bedrijfsmatig geleide **Nationale Buitenplaats Soestdijk** geeft uitleg over onze historische buitenplaatsen: het ontstaan, de bewoners, het dagelijks leven, de artistieke invloeden, etc..

Exposities van jaarlijks wisselende, monumentale bloemperken in combinatie met een vaste collectie orangerieplanten en historische (lei-)fruitrassen oefenen zeker aantrekkingskracht uit op een binnen- en buitenlands publiek. Anders dan op Het Loo, waar de tuin een 17de-eeuwse inrichting toont, moet hier 18de-/19de-eeuwse tuinrichting centraal staan met daarin een veelheid aan kleurrijke bloemperken, opgebouwd uit vaste- en een- en tweejarige planten² waardoor de tuin zijn eenheid en oorspronkelijk functie als buitenplaats behoudt.

Ad 2. Het **Nationale Centrum** richt zich op consumenten, maar ook op zakelijke spelers in cultuurgroen (zoals KBL-bezitters, kwekers, toeristische organisaties). Bezoekers krijgen informatie over de kasteelmusea, toegankelijke parken en tuinen, publiek toegankelijke en/of horecagedreven KBL in ons land. 'Groene' partijen uit Boskoop, Aalsmeer, Bollenstreek, het Westland, kasteelmusea, kennisinstituten en terreinbeherende organisaties (TBO's) werken samen en geven voorlichting over KBL, botanische tuinen, parken, nationale plantencollecties en ander door mensen gemaakt groen. Het centrum stimuleert actief internationaal inkomend groen erfgoed toerisme.

Ad 3. De **Evenementenlocatie Soestdijk** richt zich op basis van een gekaderd plan op de (vaste en tijdelijke) verhuur van ruimtes en locaties voor evenementen, (tijdelijke) exposities en horecavormen die passen bij het rijksmonument Soestdijk, het bestemmingsplan van de Gemeenten Baarn/Soest en de in het bovenstaande geformuleerde doelstellingen. Door zakelijke verhuur en verhuur aan partijen die bezoekers aantrekken met kunstexposities te combineren met groene evenementen, zal een inkomstenstroom voor het behoud van het geheel worden gegenereerd.

Bouwkundige en landschappelijke gevolgen

In ons plan is alles er op gericht om van Soestdijk een nationale 'modelbuitenplaats' te maken waar de bezoeker bij ieder element dat tot dit ensemble behoort, tekst en uitleg krijgt. Wij achten het noodzakelijk het huidige karakter te behouden of zo te (her)inrichten en te versterken dat het past in het concept *Nationale Buitenplaats en Nationaal Centrum voor Cultuurgroen Erfgoed*. Hierbij zullen de onderdelen die dienstbaar zijn aan de buitenplaats worden benut en indien nodig worden hersteld (orangerie, watertoren, ijskelder, kassen, etc.).

¹ Hieronder verstaat sKBL erfgoed dat uit zowel groene als rode historische elementen is samengesteld en een onlosmakelijk (door mensen ontworpen) geheel vormt.

² Zulke perken waren populair en leidden op buitenplaatsen tot competitief gedrag tussen tuinbazen onderling rond de vraag wie het mooiste perk had. In 2012 vond op buitenplaats Akerendam de expositie *Vijf eeuwen bloemperken* plaats. Met 26.000 perkplanten trok dit evenement veel publieke belangstelling. Soestdijk kan net als Keukenhof (bloembollen) en Paleis Het Loo (17de-eeuwse tuin) ons land verrijken met een 18de- en 19de-eeuwse tuinrichting. Nederland heeft vanaf 1600 naam en faam als kweker en exporteur van bloemen (bollen), planten, struiken en bomen. Dit is elders meer bekend dan bij ons.

Het hoofdgebouw zal worden benut als Nationale Buitenplaats en Centrum voor het Cultuurgroene Erfgoed. Voorts zullen ruimtes worden benut voor (besloten) evenementen en exposities, terwijl verwante, kleinschalige bedrijven en organisaties units huren. Hiermee zal een deel van het gebouw als kantoor fungeren. Voor het gebruik van de overige gebouwen stellen wij voor een indeling te maken in zakelijk verhuurbare units en ruimtes te reserveren voor evenementen, exposities en besloten bijeenkomsten die het karakter van Soestdijk versterken. Volgens ons plan om van Soestdijk een populaire toeristische bestemming te maken, zullen overal in het park jaarlijkse wisselende bloemperken (zie noot 2) worden aangelegd waardoor een wandelpark ontstaat en de bezoekersdruk zich spreidt.

Eigendomssituatie

Het heeft onze voorkeur om Soestdijk bij de Nationale Monumentenorganisatie (NMo) onder te brengen waarbij deze het eigendom van vastgoed en terreinen krijgt. Op te richten (culturele ANBI) stichtingen Nationale Buitenplaats en Nationaal Centrum voor Cultuurgroen

Erfgoed zullen Soestdijk als huurder van NMo exploiteren. In deze opzet gaat sKBL ervan uit dat het Rijk tenminste de restauratie van opstallen, tuin en tuinoornamenten op zich neemt, eventueel asbest verwijdert en andere nog onbekende gebreken herstelt. Aan het Ministerie van EL&I wordt een startsubsidie gevraagd voor het Nationaal Centrum voor het Cultuurgroene Erfgoed / Informatiecentrum Groen Erfgoed. De provincie Utrecht zal om een financiële bijdrage

worden gevraagd vanwege de internationale stimulans die door dit plan voor de regio en het lokale toerisme wordt bewerkstelligd en aan de betrokken gemeentes ambtelijke steun om deze plannen te kunnen realiseren. Tot slot moet dit idee met een (start-)subsidie van rijkswege worden gerealiseerd zodat Soestdijk na te zijn gestart binnen vijf/zeven jaar op eigen benen staat.

Aanwending onderzoekssubsidie

Het beschikbaar te stellen onderzoeksbudget wordt benut voor:

1. Het creëren van draagvlak bij relevante inhoudelijk en zakelijke partijen alsmede bij het landelijke publiek, de provincie Utrecht en gemeentes Baarn en Soest.
2. Conceptontwikkeling.
3. Onderzoek ter plaatse naar aanwezige en ontbrekende elementen die noodzakelijk zijn voor de inrichting van de Nationale Buitenplaats.
4. Onderzoek naar partijen die (handels)belangen hebben bij de inrichting van monumentale bloemen- en plantenexposities. Keukenhof met haar ongekend hoge bezoekersaantallen is hierbij een voorbeeld maar ook wordt gekeken hoe de paleistuinen van Het Loo en andere buitenplaatsen succesvol zijn.
5. Onderzoek naar dragende kennisprijen die bereid zijn dit idee met kennis, netwerk en daadkracht te ondersteunen³.
6. Onderzoek naar de bereidheid van (deskundige) vrijwilligers om dit plan uit te voeren⁴. De professionele wijze waarmee Het Loo met vrijwilligers werkt, staat model voor de opzet in Baarn.
7. Het opstellen van een exploitatiebegroting en kosten/batenberekeningen.
8. Onderzoek naar de bereidheid van loterijen, fondsen en particulieren om dit doel financieel te ondersteunen.

³ De Nederlandse Kastelenstichting (NKS) heeft sKBL inmiddels adhesie betuigd en steun toegezegd bij realisatie van dit voorstel. Ook Erfgoed Vereniging Heemschut erkent de waarde van dit plan.

⁴ Model hierbij vormt bijvoorbeeld het Westlands Streekmuseum te Honselersdijk.

9. Onderzoek naar de bereidheid van Natuurmonumenten, het Utrechts Landschap of Staatsbosbeheer (al dan niet voor van NMO⁵) om 145 ha. bos/park te beheren en de kostencalculatie hiervan. Circa 20 hectares zijn bestemd voor de perkenexpositie.
10. Onderzoek naar mogelijkheden voor jeugd/jongeren (vak)educatie.
11. Onderzoek naar de participatie-interesse bij de gemeente Amsterdam en het toeristisch bedrijfsleven aldaar.
12. Onderzoek naar hoe andere Utrechtse buitenplaatsen zoals Kasteel Groeneveld, De Haar, Oud-Zuilen, Huis Doorn en Amerongen kunnen profiteren van dit plan.
13. Onderzoek naar buitenlandse belangstelling voor de KBL-collectie Nederland⁶.
14. Onderzoek naar welke type (grootschalige) evenementen haalbaar, verantwoord en lonend zijn voor de instandhouding van Soestdijk.
15. onderzoek naar de verhuurbaarheid (na restauratie) van vastgoed aan ter zake kundige organisaties. Ook de geschiktheid voor zakelijke verhuur valt hieronder. Bij dit onderzoek acht SKBL het wenselijk het gebouw authentiek te laten zonder praktisch (commercieel) denken uit het oog te verliezen.

Investing en exploitatie

De benodigde financiële investering verdient nadere uitwerking. In deze fase is nog onduidelijk hoeveel geld nodig is om dit plan te kunnen realiseren. Dit is mede afhankelijk van regeringsbesluiten inzake de toekomst van Soestdijk. Wel kan worden berekend dat bij een minimaal aantal bezoekers van 150.000 per jaar oplopend tot 350.000 bezoekers per jaar bij een entreeheffing van € 10,- p.p. plus de omzet van merchandising en horeca alsmede de opbrengst van evenementen en commerciële verhuur een jaarlijks inkomen van € 500.000,- in het eerste jaar tot circa € 6.000.000,- in het 15de jaar haalbaar is.

Wat betreft de calculatie van de te realiseren bruto-vloeroppervlakte hanteren wij een globale en nader uit te werken indeling van 25% van het vloeroppervlak ten behoeve van de Nationale Buitenplaats (vooral in het corps de logis van hoofdgebouw), 25% van het Nationaal Centrum voor het Cultuurgroen Erfgoed (in vleugels van hoofdgebouw), 25% ten behoeve van exposities en evenementen (op het hele terrein) en 25% voor verhuur aan relevante organisaties (in het hoofdgebouw). De overige gebouwen zullen grotendeels beschikbaar komen in commerciële verhuur. Verdere specificering en verfijnde verdeling vloeien voort uit de verdere ontwikkeling van het plan.

Initiatiefnemer SKBL

Tot slot: SKBL is een stichting die samenhang en samenwerking tracht te bewerkstelligen in een van oudsher versnipperde doelgroep. Op dit moment telt SKBL 100 partners waaronder 60 kastelen, buitenplaatsen en landgoederen. Ook Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten zijn partner. Doelen van SKBL zijn meer maatschappelijk draagvlak creëren voor de instandhouding van KBL alsmede direct betrokkenen aanzetten tot kennisuitwisseling en

⁵ Een eerste gesprek hierover is met de Nationale Monumentenorganisatie reeds gevoerd. Dit idee vergt een bruidsschat van het Rijk voor de noodzakelijke restauratie van Soestdijk.

⁶ Er bestaat nog altijd geen enkel Engels- Frans of Duitstalig boek dat dit erfgoed op een verbindende (aantrekkelijke) manier beschrijft of deze vorm van toerisme stimuleert. Op veel KBL-sites bericht men dan ook meestal uitsluitend in de Nederlandse taal.

samenwerking. Dit verbindend vermogen is ook de basis waarop Soestdijk in de toekomst zou kunnen overleven. sKBL nam het initiatief tot de instelling van de Ithakaprijs en Ithakastipendium (voor verbinden en interdisciplinair onderzoek naar KBL) op basis van een particuliere schenking van € 100.000,-.

Cultureel Ondernemerschap

Ondergetekende is als kunsthistoricus een ervaren cultureel ondernemer. Hij is oprichter/directeur van sKBL. Daarvoor nam hij in 2009 het initiatief tot het Themajaar voor de historische Buitenplaatsen 2012, dat grote landelijke bekendheid en navolging kreeg en dat bovendien zonder overheidssubsidies is uitgevoerd. Hij adviseert KBL sedert 2006 en was in die hoedanigheid betrokken bij het verscheiden van de Stichting tot behoud van Particulier Historische Buitenplaatsen.

Tot 2006 was hij directeur van het succesvolle cultureel-organisatiebureau Artifex waarvan hij in 1989 de oprichter was. Hij verkocht dit bureau in 2006 aan het huidige management. Er bestaan geen zakelijke banden, afspraken of overeenkomsten tussen sKBL en Artifex.

Door deze werkervaringen, kunsthistorisch onderzoek en publicaties over buitenplaatsen is hij een veelgevraagd spreker.

Met vriendelijke groet,

Drs René W.Chr. Dessing
Directeur sKBL

Nabeschouwing

Ons land telt 552 door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RE) aangemerkte complex historische buitenplaatsen en er zijn, al ontbreken exacte cijfers, nog vele kastelen en kasteelruïnes, honderden landgoederen met historische dimensies. Verder kent de RCE een lijst met objecten die niet voldoen aan de kwalificaties van een gave historische buitenplaats. Ook zijn er botanische tuinen, landschappelijke (stads)parken, begraafplaatsen met historische parkaanleg⁷ en andere cultuurgroene objecten. Al met al telt ons land 850 tot 1000 monumentale cultuurgroene objecten.

Nederlandse KBL zijn bij diverse partijen in bezit. Een deel is in particuliere handen terwijl De Landschappen, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer ze ook beheren. Dan is er de

⁷ Veel Nederlandse stadsparken en begraafplaatsen komen voort uit verdwenen buitenplaatsen.

groep die met horeca-activiteiten een KBL exploiteert⁸ en is een onbekend aantal objecten in gebruik als gemeente- of provinciehuis, klooster, zorginstelling of kantoor. Voorts zijn er zestig kasteelmusea⁹. De meeste KBL bevinden zich in Gelderland, Utrecht, Overijssel, Noord- en Zuid-Holland, Brabant en Limburg. De Natuurschoonwet zorgt voor (partiële) toegankelijkheid van particuliere KBL. Kasteelmusea en horecagedreven KBL zoals Keukenhof, Het Loo, De Haar en Amerongen zijn bij een groter publiek bekend.

Door het onbekend zijn met de uiteenlopende ontstaansgeschiedenis en hun onderlinge historische samenhang heeft het grote publiek een lauwe band met dit erfgoed. Dat komt onder meer door tegengestelde belangen van direct betrokken partijen (met belangenversnippering en tegenstellingen als gevolg¹⁰), de verstedelijking, ruilverkaveling maar ook door gebrek aan interdisciplinair en verbindend (historisch) onderzoek. Daarnaast spelen regionale verschillen en verschijningsvormen een rol en bestaat er veel verwarring over de begrippen kasteel, buitenplaats en landgoed¹¹. Bij ons al slecht gekend, is dit omvangrijke erfgoed in Europa vrijwel onbekend. Weinigen associëren ons land hiermee ondanks onze unieke buitenplaatscultuur¹².

Door te dienen als residentie van het staatshoofd verkreeg Soestdijk het predicaat 'paleis'. Van oorsprong behoorde de *Hofstede aan den Zoestdyck* toe aan de Amsterdamse familie Van der Graeff, die het verkocht aan koning-stadhouder Willem III om te dienen als zijn jachtverblijf. Het complex kent een lang en markant verleden en is met de nationale geschiedenis verweven. Deze historische buitenplaats¹³ is dan ook zowel met Nederland en de Oranjes als met Amsterdam verbonden.

⁸ Telling leert dat alleen al in de provincies NH, ZH en Utr meer dan 60 KBL horecagedreven zijn.

⁹ Hiertoe telt sKBL objecten die museaal opereren en goeddeels in huis en tuin toegankelijk zijn.

¹⁰ Door deze tegenstellingen heeft niemand zich in de laatste 75 jaar zich voor algemene belangen van KBL ingespannen waardoor dit erfgoed een zekere mate van maatschappelijke obscuriteit bezit.

¹¹ Voor aanvullende informatie verwijs ik naar mijn boek *De Amsterdamse Buitenplaatsen. Een vergeten stadsgeschiedenis*, Utrecht 2015. Overigens zijn KBL voor OCW vaak te groen, terwijl EL&I ze vaak als cultureel erfgoed ziet en dit erfgoed dus makkelijk tussen wal en schip valt!

¹² Bij ons gaven burgers uiting aan dit universeel menselijke verlangen. Hier was grondbezit en buitenleven geen exclusief adellijk voorrecht zoals overal elders in Europa maar een gerealiseerd arcadia van burgers (kooplui). Overigens biedt sKBL als enige een volledig digitaal overzicht van mogelijkheden en toegankelijkheid van Nederlandse KBL. Zie hiervoor www.skbl.nl

¹³ Een karakteristiek van Hollandse buitenplaatsen is dat ze agrarische activiteiten/componenten ontberen en er dus geen lokaal verdienmodel was t.b.v. instandhouding. Het geld kwam van elders.